

AZERBAYCAN'DA ESKİ TÜRK İZLERİ

*Cengiz ALYILMAZ**

Özet

Azerbaycan Cumhuriyeti, eski Türk boylarına ve devletlerine ait kültürel mirası üzerinde barındırması sebebiyle Türk dünyası için büyük önem taşımaktadır.

Azerbaycandaki Saka, Hun Avar, Hazar, Bulgar, (Kök)türk, Uygur, Sarmat, Kıpçak, Kimek, Peçenek Nogay, Ağaçeri, Sabir, Şirvanşahlar, Selçuklu, İldeniz (Atabey), Harezmli, İlhanlı, Celayirli, Temürlü, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safevî, Afşar, Kaçar, Osmanlı... dönemlerine ait pek çok eser Türklerin milattan önceki dönemlerden bugüne kadar bu bölgede yaşadıklarına tanıklık etmektedir. Her biri bir önceki dönemin âdeti devamı niteliğindeki söz konusu eserler farklı dönemlere ve farklı Türk boylarına ait olmalarına karşın Türklerin ortak yaşayış ve inanışını, dünya görüşünü, sanat ve estetik anlayışını da yansıtmaktadır.

“Azerbaycan'da Eski Türk İzleri” başlıklı bildiride tarihî ve bugünkü Azerbaycan topraklarında yer alan petroglifler, yazıtlar, kurganlar, mezarlar, mezarlıklar, kümbetler, dikili, damgalı ve tasvirli taşlar, heykeller, balballar, arkeolojik buluntular, yerleşim yerleri (mağaralar, barınaklar, evler, kaleler, hanlar, kervansaraylar, şehirler...) görüntüler eşliğinde Türk dünyasındaki benzerleriyle de karşılaştırmalı olarak dikkatlere sunulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Azerbaycan, Eski Türkler, Eski Türk İzleri, Kültür ve Uygarlık Eserleri

1989 yılından beri Türk dünyasında ve Türk dünyasına komşu ülkelerde eski Türk yazıtları ve eski Türk kültür ve uygarlığı ile ilgili çalışmalarımızı sürdürmekteyiz. Asya'dan Kafkasya'ya; Kafkasya'dan Anadolu'ya; Anadolu'dan Avrupa'ya kadar uzanan geniş coğrafyada gerçekleştirmiş olduğumuz yüzey araştırmalarında Türk kültür ve uygarlığına ait eserlerin üslup, içerik ve yapım teknikleri bakımından birbirleriyle büyük benzerlikler gösterdiklerini, aynı yaşayış ve inanışın ürünü olduklarını tespit ettik. Eski Türk kültür ve uygarlığına ait eserlerin en yoğun olduğu bölgelerden biri de Azerbaycan coğrafyasıdır.

İnsanlık tarihinin de bilinen en eski yerleşim bölgelerinden biri olan Azerbaycan coğrafyası eski Türk kültür varlıklarından önemli bir kısmını da üzerinde barındırır. Nitekim bugün Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içinde kalan topraklarda tarihte birçok Türk boyu (Sakalar, Hunlar, Bulgarlar, Sarmatlar, Gobular, Kumanlar, Kıpçaklar, Kimekler, Peçenekler, Nogaylar, Hazarlar, Akhunlar, Ağaçeriler, Sabirler, Şirvanşahlar, Selçuklular, İldenizler, Harezmli, İlhanlılar, Celayirler, Temürlüler, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safevîler, Afşarlar, Kaçarlar, Osmanlılar...) yaşamış; bu topraklar tarihte bazı Türk devletlerinin ve hanlıklarının kuruluşuna, gelişimine ve yıkılışına da tanıklık etmiştir.

Bölgenin stratejik açıdan Kafkasların en önemli merkezlerinden biri oluşu, İpek Yolu'nun bu coğrafyadan geçişi, insan yaşamını sürdürebilmesi için gerekli ve önemli olan yer altı ve yer üstü kaynakların bol miktarda bulunuşu bölgeyi diğer milletler kadar Türk boyları için de tarihin her döneminde cazibe merkezi hâline getirmiştir.

Bölgede bugüne kadar yapılan alan araştırmaları ve arkeolojik kazılarda elde edilen bilgi bulgu, belgeler, (bugün büyük bölümü başka ülkelerin (Ermenistan, Gürcistan, Dağıstan, İran...) sınırları içinde bulunan tarihî Azerbaycan coğrafyasının milattan önceki yıllardan itibaren Türk boylarının yerleşimine sahne olduğunu göstermektedir. Bu yüzden de söz konusu topraklarda (Türk dünyasındakilerle üslup, içerik ve yapım teknikleri bakımından büyük benzerlikler gösteren) eski Türk kültür ve uygarlığına ait petroglifler (foto 1, 2), dikili, damgalı ve tasvirli taşlar (foto 3, 4), yazıtlar (foto 5), heykeller (foto 6, 7, 8, 9, 10), balballar (foto 11), kurganlar (foto 12), mezarlar,

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Erzurum-Türkiye, acengiz@atauni.edu.tr; calyilmaz@gmail.com.

mezarlıklar (*foto 13*), ibadet yerleri (dağ üstü ziyaretgâhları, oboolar, mağaralar, tapınaklar, camiler...), türbeler, evler, hanlar, kervansaraylar, şehir kalıntıları (*foto 14*) ... bulunmaktadır.

Azerbaycandaki eski Türk kültür varlıkları ile ilgili bugüne kadar pek çok araştırma ve inceleme yapılmış; bildiriler, makaleler, kitaplar yazılmış; ancak söz konusu eserler, disiplinler arası işbirliği gerçekleştirilip hem birbirleriyle hem de Türk dünyasındaki paralelleriyle karşılaştırmalı olarak yayımlanmamıştır. Üstelik ülke sınırları içinde bulunan tarihî eserlerin tamamının bugüne kadar envanter kayıtları tutulmamış; bilimsel katalog ve albümleri hazırlanmamış; açık alanlarda bulunanlar için örtü ve koruma da uygulanmamıştır. Bunda ülke topraklarının önemli bir kısmının işgal altında bulunmasının ve savaş bölgelerinde olağanüstü durumun yaşanmasının elbette rolü büyüktür.

Azerbaycandaki kültürel varlıklar içinde Eski Türk dönemine ait olanların büyük bölümü (eski Türk yaşayış ve inanış sisteminin doğal sonucu olarak) kutsal sayılan mekânlarda (dağlarda, tepelerde, geçitlerde, yol, akarsu ve göl yakınlarında...) bulunmaktadır. Ancak söz konusu eserlerin önemli bir kısmı, taş ve kum ocağı işletmecileri, bölge sakinleri ve define avcıları tarafından önemli ölçüde tahrip edilmiştir.

Sovyetler Birliği zamanında büyük taş ocaklarının bulunduğu Gobustan bölgesindeki petroglif alanları, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin girişimleriyle UNESCO tarafından dünya kültür varlıkları listesinde yerini alınca I. derecede sit alanı ilan edilmiş; aynı duyarlılık ne yazık ki, Dubendi ve Türkân bölgelerindeki Eski Türk yerleşim alanlarında bulunan petrogliflere, damgalı ve yazılı taşlara, kurganlara, mezarlara, heykellere ve balballara... gösterilmemiştir. Nitekim hem Dubendi ve Türkân bölgelerindeki taş ve kum ocakları; hem de define avcıları faaliyetlerini büyük bir hızla sürdürmektedirler (*foto 15, 16,17*).

Azerbaycan'da taşınabilir durumdaki Eski Türk kültür varlıklarının bir kısmı da müzelerin teşhir salonlarına, depolarına, şehir merkezlerindeki açık hava müzelerine, park ve bahçelere taşınmıştır (*foto 18, 19*). Müzelerin teşhir salonlarını süsleyen az sayıdaki taş eserler özenle korunurken, açık alanlarda bulunan türdeşleri doğa şartları ve insan faktörü yüzünden "yok olma" tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Azerbaycandaki Eski Türk kültür ve uygarlığına ait eserler, müzelerde ve yazılı kaynaklarda genelde objelerin kime, hangi millete, boya, soya, devlete ait oldukları belirtilmeden jeolojik dönemler (paleozoik, mezozoik, neozoik, antropozoik / kuaterner) veya yıllar esas alınarak tasnif edilmişlerdir. Türk boylarına ait kurganlardan ve mezarlardan çıkartılmalarına ve üzerlerinde damgalar bulunmasına rağmen arkeolojik buluntuların ve kalıntıların hâlâ geleneksel yöntemlerle tasnif edilip sergilenmeleri düşündürücüdür.

Biz bu bildiride Azerbaycan'da tespit etmiş olduğumuz eski Türk kültür ve uygarlığına ait eserlerle ilgili bilgileri ve bu eserlerin geleceği ile ilgili kaygıları konunun uzmanlarıyla paylaşmak istedik. Bugüne kadar bölgede 30 bin yüksek çözünürlüklü dijital görüntü elde ettik. Bu görüntülerden 12 bini grafiksel dil öğelerine (petrogliflere, damgalara ve yazıtlara) aittir. Elde etmiş olduğumuz bu grafiksel dil öğelerine ait görüntülerin fotogrametrik çizimleri Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında yürütülen "Gürcistandaki Türklerin Dünü ve Bugünü", "Türk Kültürü'nde Yazı Kavramının Gelişimi" ve "Güney Türkistan, Kafkaslar ve Avrupadaki Türk Yazıtları" adlı projeler kapsamında büyük oranda tamamlandı.

Azerbaycan'da eski Türk kültür varlıklarıyla ilgili yapmış olduğumuz çalışmalarımızı içeren "*Azerbaycanda Eski Türk İzleri*" ve "*Gobustanın Gizemi*" adlı iki kitabı imkân bulduğumuz anda yayımlayacağız. Bir bölümüne söz konusu kitaplarda yer vereceğimiz görüntülerin karakteristik olanlarını önce sizlerle paylaşmak istedik. Azerbaycan'da ve Nahçıvan'da tespit etmiş olduğumuz 5 yeni (Kök)türk harfli (ziyaretçi kaydı ve kişi adı / unvanı niteliğindeki yazıt) ile balballar, kurganlar, mezarlar, mezar taşları ve bazı arkeolojik buluntular (*foto 20, 21, 22*)... ilk kez burada ilgilileriyle buluşmaktadır. Bu arada Azerbaycan'da Türk dünyasının farklı bölgelerindeki

kağamlara, kumandanlara ve beylere ait (Kök)türk harfli yazıtların benzerleriyle henüz karşılaşmadığımızı da belirtmek isterim.

Sonuç ve Öneriler

1. Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan Eski Türk dönemine ait eserlerin bulundukları bölgeler sit alanı ilan edilerek buralardaki kültürel varlıklar koruma altına alınmalı; söz konusu bölgelerde faaliyet gösteren taş ve kum ocakları mutlaka kapatılmalıdır.

2. Bulundukları tarihî mekânlardan alınarak açık hava müzelerine, müzelerin bahçelerine, parklara, binaların önlerine konulan kültür ve uygarlık eserlerinin (koç, koyun, at, insan heykelli ve sanduka biçimli mezar taşlarının, petrogliflerin, damgalı taşların, kullanım eşyalarının...) restorasyon ve konservasyonları yapılarak kapalı mekâna taşınmaları sağlanmalı veya üzerelerine “örtü” uygulanmalıdır. Orijinal yerlerinde bulunanlar ise, bulundukları yerlerde (her türlü “koruma” önlemleri alınarak ve uygulanarak) muhafaza edilmelidirler.

3. Azerbaycan Cumhuriyetindeki müzeler çağdaş müzecilik anlayışına uygun olarak yeniden düzenlenmeli; müzelerdeki envanter jeolojik dönemler, yıllar esas alınarak değil; envanterin ait olduğu boy, soy, millet, devlet esas alınarak tasnif ve teşhir edilmeli; Türk dönemi için (özellikle de Ön Türk ve Eski Türk dönemlerine ait envanter için) hususî teşhir salonu oluşturulmalıdır. (Bu iş için Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı'nın(TİKA'nın) Moğolistandaki Türk Anıtları Projesi kapsamında gerçekleştirdiği Moğolistan Millî Tarih Müzesindeki “Türk Dönemi Teşhir Salonu” örnek alınabilir).

4. Azerbaycan Cumhuriyetindeki Ön Türk ve eski Türk dönemlerine ait envanterin (özellikle de yazıt bilimi nin ilgi alanı içine girenlerin yazıtların (ve diğer grafiksel dil öğelerinin (petrogliflerin, damgaların...)) tespiti, derlenmesi, araştırılıp incelenmesi ve yayımlanması için akademik nitelikli uluslararası ekipler kurulmalı; kurulacak ekiplere her türlü destek sağlanmalı ve elde edilen materyaller albümler, kataloglar ve bilimsel araştırma-inceleme eserleri hâlinde çok dilli ve Türk dünyasındakilerle karşılaştırmalı olarak yayımlanmalıdır.

5. Azerbaycandaki Ön Türk ve Eski Türk dönemlerine ait envanterin tespiti ile ilgili araştırma ve incelemelere Azerbaycan'ın tarihî arazisindekiler (Ermenistan, Gürcistan, İran, Dağıstan...) de dâhil edilmelidir.

6. Azerbaycan'da tarihî eserlerin korunması, yok olmalarının / edilmelerinin önüne geçilmesi, alınıp satılabilen objeler olmalarının engellenmesi, yurt dışına kaçırılmalarının / çıkarılmalarının önlenmesi ve gelecek kuşaklara sağlıklı ve güvenli bir biçimde iletilebilmesi için kültürel varlıkların korunmasıyla ilgili ciddi çalışmalar yapılmalı; yasalar çıkartılmalıdır.

7. Azerbaycan Cumhuriyeti'ne ait toprakların önemli bir kısmı (%20'si) Ermenistan tarafından işgal edilmiştir. Söz konusu topraklarda bulunan ve her biri ait oldukları yerlerin “tapu senedi” niteliği taşıyan tarihî eserler Ermeniler tarafından ya yok edilmekte ya da üzerlerinde değişiklikler yapılarak Ermeni eseri olarak yayımlanıp / gösterilip hem bilim dünyası hem de dünya kamuoyu yanıltılmak istenmektedir. Ermenistan'ın işgal ettiği topraklardan çıkması, Türk kültür ve uygarlık eserlerini tahrip ve tahrif etmesinin önlenmesi için bilim adamları da gerekli tavrı göstermelidir.

Kaynakça

- 📖 Ağasioğlu, Firidun (1996), *Azer Xalqı*, Bakü.
- 📖 Ağasioğlu, Firidun (2006), *Gedim Türk Eli Saqa-Gamer Boyları*, Bakü.
- 📖 Alyılmaz, Semra (2002), Borçalı (Gürcistan) Karapapakları'nın (Terekemeleri'nin) Tarihine Dair, *Yeni Türkiye*, S. 43, Ankara, 288-291.
- 📖 Alyılmaz, Cengiz (2007), *(Kök)türk Harfli Yazıtların İzinde*, Ankara.
- 📖 Bayçarov, Soslanbek Y. (1994), Avrupa'nın Göktürk Harfli Eski Anıtları Göktürk Harfli Eski Yazının Kuzey Kafkasya, Volga-Don ve Tuna Bölgeleriyle ilişkisi, *TDAY Belleten 1990*, Ankara, 13-16.
- 📖 Belli, Oktay - Sevin, Veli (1999), *Nahçıvan'da Arkeolojik Araştırmalar 1998 Archaeological Survey in Nakhichevan 1998*, İstanbul.

- 📖 Belli, Oktay - Bahşaliyev, Veli, (2001), *Nahçıvan Bölgesi'nde Orta ve Son Tunç Çağı Boya Bezemeli Çanak Çömlek Kültürü Middle and Late Bronze Age Painted Pottery Culture in the Nakhichevan Region*, İstanbul.
- 📖 Budagov, Budag Ebdülelioglu - Geybullaev, Giyaseddin A. (1998), *Ermenistan'da Azerbaycan Menşeli Toponimlerin İzahlı Lügeti*, Bakü.
- 📖 Budagov, Budag Ebdülelioglu (1983), *Torpağın Köksünde Tarihın İzleri*, Bakü.
- 📖 Bünyatov, Ziya (2007), *Azerbaycan VII-IX Esrlerde*, Bakü, Rusça'dan Çevirenler: Cabbar Cabbarov - Hesen Elizade.
- 📖 Ceferzade, İ. M. (1999), *Gobustan Gaya Üstü Resmler Gobustan Petroglyphs Gobustan Naskal'ne İzbrajeniya*, Bakü.
- 📖 Doğan, İsmail (2000), *Kafkasyadaki Göktürk (Runik) İşaretli Yazıtlar*, Ankara.
- 📖 Efendi, Rasim (1980), *Daşlar Danışır*, Bakü.
- 📖 Efendi, Rasim (1986), *Kamennaya Plastika Azerbaydjana*, Bakü.
- 📖 Ehmedov, Tofiq (1985), *Azerbaycan Paleotoponimiyası*, Bakü.
- 📖 Ercilasun, Ahmet Bican (2005), *Başlangıçtan yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara.
- 📖 Eliyev, Veli, (2005), *Gemigaya*, Bakü.
- 📖 Geybullaev, Giyaseddin A. (1991), *K etnogenezu azerbaydjantsev*, Bakü.
- 📖 Geybullaev, Giyaseddin A. (1992), *Gedim Türkler ve Ermenistan*, Bakü.
- 📖 Geybullaev, Giyaseddin A. (1994), *Azerbaycan Türklerinin Teşekkülü Tarihinden*, Bakü.
- 📖 Kırzioğlu, M. Fahrettin (1972), *Dede Korkut Oğuznâmeleri Işığında Karapapaklar, Borçalı-Kazak Uruğu'nun Kür-Aras Boylarındaki 1800 Yılına Bir Bakış –Tarih, Etnoloji ve Dil Araştırmaları*, Erzurum.
- 📖 Kırzioğlu, M. Fahrettin (1992), *Yukarı-Kür ve Çoruk Boyları'nda Kıpçaklar İlk Kıpçaklar (M.Ö. VII. - M.S. VI. yy) ve Son Kıpçaklar (1118, 1195) ile Ortodoks –Kıpçak Atabekler Hükûmeti (1267-1578) (Ahıska / Çıldır Eyâleti Tarihi'nden)*, Ankara.
- 📖 Kürkçüoğlu, Erol (2007), *Nahçıvan Tarihi (V-XV. Yüzyıllar)*, Erzurum.
- 📖 Mızı-Ulu, İsmail (1993), *Merkezi Gafgaz'ın Etnik Tarihinin Köklerine Doğru*, İstanbul, Çevirenler: Süleyman Eliyarlı – Mehman Abdulla.
- 📖 Ne'met, Meşedihanım Sadullahgızı (1987), *Esrlerin Daş Yaddaşı*, Bakü.
- 📖 Ne'met, Meşedihanım Sadullahgızı (2001), *Korpus Epigrafiçeskih Pamyatnikov Azerbaydjana I Arabo-Perso-Tyukoyazıçnie Nadpisi Baku - Apşeronu (XI vek – naçalo XX. veka)*, Bakü.
- 📖 Rüstemov, Cefergulu – Muradova, F. M. (2003), *Gobustan Petroglifleri I*, Bakü.
- 📖 Rüstemov, Cefergulu (2003), *Gobustan Petroglifleri*, Bakü.
- 📖 Rüstemov, Cefergulu (2006), *Gobustan Azerbaycanın Gedim Medeniyet Ocağı Gobustan The Ancient Centre of Azerbaijan Culture*, Bakü.
- 📖 Seferli, Hacı Fehreddin, (2009), *Nahçıvanda Daş Goç ve Goyun Heykelleri, Heberler İctimai ve Humanitar Elmler Seriyası İvestiya Seriya Obşestvennih i Gumanitarnih Nauk New series Of Social And Humanities Sciences*, No: 1, Nahçıvan, 12-19.
- 📖 Seyidov, Mireli (1989), *Azerbaycan Halgının Soykökünü Düşünürken*, Bakü.
- 📖 Şükürlü, Alisa (1999), *Azerbaycan'da Bulunan Bir Eski Yazıt Hakkında, III. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996*, Ankara, 1101-1104.
- 📖 Talıbov, Vasif – Bahşaliyev, Veli - Eliyev, Veli – Hacıyev, İsmail - Hebibbeyli, İsa – Hüseyinov, Veli – Gedirzade, Hacı Gedir, Guliyev, Ebülfez – Seferli, Hacı Fehreddin – Talıbov, Tariyel (2008), *Nahçıvan Abideleri Ensiklopediyası The Encyclopaedia Of Nakhchivan Monuments*, Nahçıvan.
- 📖 Valehoğlu, Fehri (2007), *Gürcüstan Garapapaglarının Tarihine Gısa Bahış, Edebi Gürcüstan*, Tiflis, 2007, 370-384.
- 📖 Velihanlı, Naile Memmedligızı (1974), *IX-XII. Esr Ereb Coğrafiyaşunas-Seyyahları Azerbaycan Haggında*, Bakü.
- 📖 Velihanlı, Naile Memmedligızı (2007), *Azerbaycan 7. Esrin Ortaları- 13. Esrin Evvellerinde, Azerbaycan Millî Ensiklopediyası*, Bakü, 189-213.

Ekler: Fotoğraflar

Araştırmacılara ufuk açıp çalışmalarına başka bir boyut kazandıran; yazıtlarla ilgili çözümlemeyi, okunuşu, anlamı ve yorumu tamamen değiştirebilen; disiplinler arası ilişkilere de katkı sağlayan fotoğraflar ve diğer görsel materyaller epigrafinin ve diğer bilim dallarının vazgeçilmez araçlarındandır. Bazen bir bildiri, bir makale veya bir kitapla anlatılabilecek, nakledilecek bilgi, yalnızca bir “fotoğraf”la alıcısına daha etkili bir şekilde iletilir. Aşağıda dikkatlere sunulan fotoğraflar da bu bağlamda değerlendirilmelidir¹:

¹ Bildiri sunulurken Azerbaycandaki Eski Türk izleriyle ilgili 213 fotoğraf gösterilmiş; bu yazıda ise, söz konusu görsel belgelerden yalnızca 22'sine yer verilmiştir.

Foto 1: Gobustan Cingir Dağ / Yazılı Taş bölgesindeki petroglif alanından bir görüntü

Foto 2: Gobustan Cingir Dağ / Yazılı Tepe / Yazılı Taş bölgesindeki petroglif alanından bir görüntü

Foto: Dr. Semra ALYILMAZ

Foto 3: Gobustan'ın Cingir Dağ bölgesindeki damgalı taşlardan birinin görüntüsü

Foto: Dr. Cengiz ALYILMAZ

Foto 4: Gala Açık Hava Müzesi'ndeki tasvirli ve damgalı taşlardan birinin görüntüsü

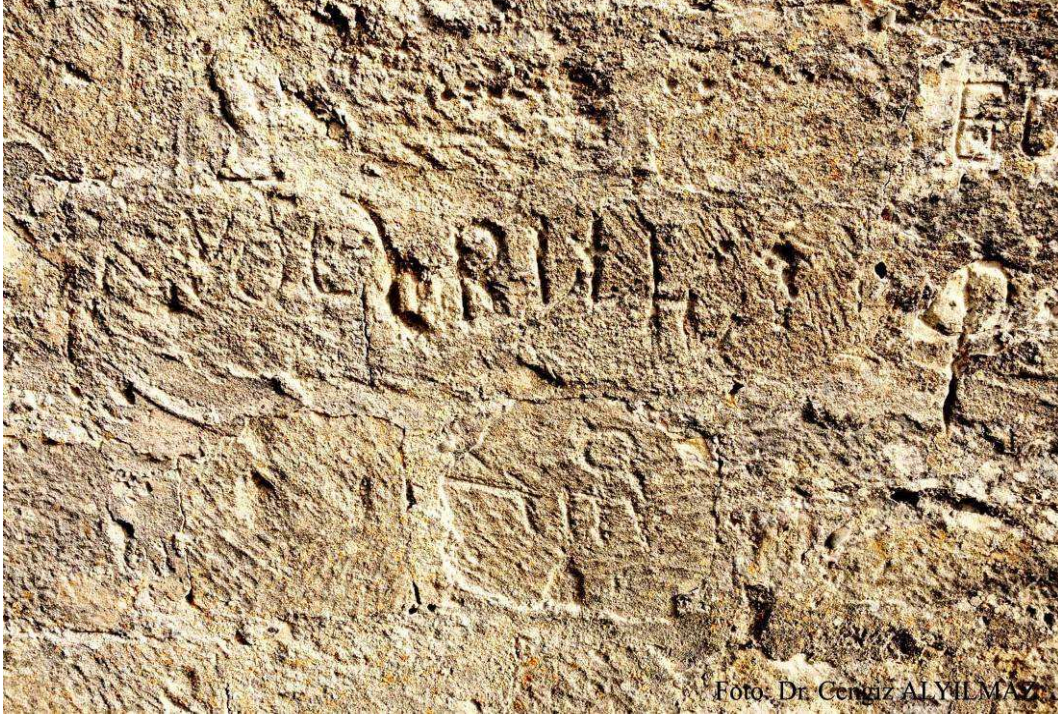

Foto 5: Ezimkent bölgesindeki (Kök)türk harfli yazıtlardan birinin görüntüsü

Foto 6: Bakü Kız Kalesi ve Kervansaray bölgesindeki bir insan heykelinin görüntüsü

Foto 7: Şamahı Müzesi'ndeki bir insan heykelinin görüntüsü

Foto 8: Gence Tarih Müzesi'nin önündeki at heykelli mezar taşlarından birinin görüntüsü

Foto 9: Nahçıvan'da Açık Hava Müzesi'ndeki koç heykellerinden birinin görüntüsü

Foto 10: Bakü- Azerbaycan Millî Tarih Müzesi'ndeki koç heykellerinden birinin görüntüsü

Foto 11: Dubendideki balballardan bir görüntü

Foto: Dr. Cengiz ALYILMAZ

Foto 12: Dubendideki kurganlardan birinin görüntüsü

Foto: Dr. Cengiz ALYILMAZ

Foto 13: Gobustan'ın Büyük Taş bölgesindeki tarihî mezarlıktan bir görüntü

Foto 14: Nahçıvan'daki eski Türk şehrinin (Köhne Gala'nın) sur duvarlarından bir görüntü

Foto 15: Dubendideki taş ocaklarından bir görüntü

Foto 16: Dubendi'de defineciler tarafından yağmalanan bir kurganın görüntüsü

Foto 17: Nahçıvan'da Kirna Mezarlığı'nda defineciler tarafından başı koparılmış koç heykellerinden birinin görüntüsü

Foto: Dr. Cengiz ALYILMAZ

Foto 18: Bakü'de Kervansaray bölgesindeki tarihî eserlerin genel görüntüsü

Foto: Dr. Cengiz ALYILMAZ

Foto 19: Nahçıvan'da Açık Hava Müzesi'ndeki tarihî eserlerin genel görüntüsü

Foto: Dr. Cengiz ALYILMAZ

Foto 20: Şeki'de Nesib Muhtarov tarafından yapılan kazıda ortaya çıkarılan Uygur dönemine ait (içinde mütefavva ile birlikte kurban ve kullanım eşyalarının da bulunduğu) bir mezarın görüntüsü

Foto: Dr. Cengiz ALYILMAZ

Foto 21: Bakü'de Millî Tarih Müzesi'ndeki arkeolojik buluntulardan birinin görüntüsü

Foto: Dr. Cengiz ALYILMAZ

Foto 22: Bakü'de Millî Tarih Müzesi'ndeki arkeolojik buluntulardan birinin görüntüsü